

Napitnina: obdavčljivi ali neobdavčljivi del prihodkov zaposlenih

ANDREJ RASPOR

Hit, d. d., Slovenija

V raziskavi avtor primerja davčno ureditev Slovenije in ZDA na področju napitnin. Glavna ugotovitev prispevka je, da je slovenska ureditev nedosledna, saj trenutno podrobno ureja zgolj napitnino igralnih miz v igralnici. Ostalih napitnin v igralništvu in drugih storitvenih dejavnostih zakon ne določa posebej. Posredno sicer lahko iz davčne zakonodaje razberemo, da niso proste davkov. Vendar je plačilo davkov od napitnine prej izjema kot pravilo. Da bi se v prihodnje izognili različnim interpretacijam, avtor priporoča, da se področje napitnin v prihodnosti uredi s posebnim zakonom, s katerim bi se določila višina davkov in prispevkov ter način njihovega plačila.

Ključne besede: napitnina, igralništvo, gostinstvo in turizem, obdavčitev

Uvod

V Sloveniji je aktualna predvsem napitnina krupjejev. Zakon jo obravnava kot prihodek igralnice. Nad njeno višino imajo delodajalci in davčni organi celovit pregled. Obremenjena je z davki in prispevki. Tako delavca kot tudi delodajalca. Vendar v Sloveniji obstajajo tudi napitnine, nad katerimi ni nadzora. Tu so mišljene napitnine na igralniških blagajnah, igralnih avtomatih, v gostinstvu, trgovini ipd. Zanje se davki ne plačujejo. Ta neenakost, z vidika prihodka delodajalca in prejemkov delavca, nas je spodbudila, da raziščemo, kako natančno je v Sloveniji urejen davčni vidik posameznih vrst napitnin. Osnovni namen prispevka je te ugotovitve primerjati s tujimi ureditvami. Tu se bomo zgledovali predvsem po ureditvi v ZDA. Njihova ureditev je liberalna (z vidika prejemnika in delodajalca), vendar obenem zelo dodelana (z vidika davčnega organa).

Cilji proučevanja so usmerjeni v ugotavljanje razlik med zakonodajo Slovenije in ZDA, s poudarkom na davčni ureditvi ter posledično na ugotavljanju, v katero smer bi bilo najprimernejše, da bi se razvijala praksa obdavčitve napitnin v Sloveniji.

Za utemeljitev raziskovalnega sklopa sta bili postavljeni naslednji delovni hipotezi:

- *Slovenska zakonska ureditev napitnin je nedosledna.*
- *V Sloveniji poznamo obdavčljive in neobdavčljive napitnine.*

Iz izvedenih hipotez izpeljemo glavno hipotezo, ki se glasi:

- *Področje napitnin mora biti v Sloveniji urejeno enovito.*

Za uresničevanje opredeljenih ciljev raziskave in za preverjanje zgoraj navedenih hipotez bodo uporabljene naslednje metode znanstvenega proučevanja: (1) študija teorije in (2) študija primerov ter zbiranje in analiza empiričnih podatkov z (3a) anketnim raziskovanjem in (3b) polstrukturiranimi intervjuji. Osnovna metoda teoretičnega dela je analitična primerjava virov (bibliografije). Ta del zajema pregled znanstvene in strokovne literature ter rezultatov predhodnih raziskav. Analiza primarnih virov je zajemala zakone (s poudarkom na davčni zakonodaji), branžne in podjetniške kolektivne pogodbe ipd. Sledilo je zbiranje empiričnih podatkov z anketnimi vprašalniki med delodajalci iz gostinstva in igralnštva ter s polstrukturiranimi intervjuji z delodajalci, predstavnikom Davčnega urada Republike Slovenije (DURS) in predstavnikom Urada Republike Slovenije za nadzor prirejanja posebnih iger na srečo (UNPIS).

Pomen raziskave se kaže predvsem v tem, da primerja slovensko ureditev z ureditvijo v ZDA. Njena izvirnost je v tem, da do zdaj napitnine v Sloveniji z davčnega vidika še niso bile raziskane. Zato je raziskava nov prispevek k razvoju teoretičnega in praktičnega znanja v tistem delu, ki se veže na zakonske obveznosti iz plačevanja davkov in prispevkov iz naslova napitnin. Uporabna vrednost prispevka je tudi v tem, da podaja nekatera dejstva v zvezi z višino ustvarjene napitnine v slovenskem gostinstvu in igralništvu.

Raziskava

Napitnina v gostinstvu je v večini držav prihodek zaposlenih. Na splošno je gostinske napitnine izredno težko nadzirati. Zato davki in prispevki niso vedno plačani. Zelo dodelano ureditev, ki opredeljuje obdavčitev napitnin, imajo poleg ZDA tudi v Angliji (Williams, Adam Smith in Norris 2004). V Avstriji se plačujejo pavšalni prispevki tudi za napitnine. Od napitnine je treba plačati tudi vse druge davke. V drugih državah posebne zakonske ureditve glede napitnin v gostinstvu nismo zasledili. Schwartz in Cohen (1999) sta proučila obdavčitve v nekaterih državah in jih primerjala z utajo davkov od ustvarjenih napitnin ter ugotovila, da višji kot so davki, manj napitnin je prijavljenih.

Na drugi strani za igralništvo velja, da se je v večini držav po svetu izoblikovala ureditev, kjer se napitnina igralnih miz zbira po zakon-

sko predpisanem postopku. Najbolj liberalni sistemi določajo, da je napitnina stvar prejemnika. Tako ureditev poznajo v ameriških in kanadskih igralnicah pri izvajanju pokra. Čeprav to, kot bomo videli v nadaljevanju, še ne pomeni, da so oproščene davkov. Določene države so osnovno ureditev napitnine določile z zakonom. V Avstraliji (Queensland 1982) in na Novi Zelandiji (The Parliament of New Zealand 2003), kjer so se pri svoji zakonodaji zgledovali po otoku Guernsey (States of Guernsey 2003), je kakršno koli sprejemanje napitnine zaposlenim na igralnih mizah prepovedano. Srbska zakonodaja (Zakon o igrama na srečo 2005) določa, da napitnina ni prihodek igralnice. Na Hrvaškem (Zakon o priređivanju igara na srečo i nagradnih igara 2002), v Črni gori (Zakon o igrama na srečo 2004) in Makdoniji (Zakon za igrate na sreča i za zabavnite igri 2002), kjer so se pri pripravi zakonodaje zgledovali po ureditvi v Republiki Avstriji (Glücksspielgesetz 1993) je določeno, da se napitnina deli med zaposlene v igralnici. Da delitev napitnine ne bi sprožala napetosti, so v nekaterih državah sistem delitve uredili po dogovoru z zaposlenimi. To je še posebno izrazito, kjer imajo delitev urejeno v branžni kolektivni pogodbi, na primer v Avstriji (Casino Austria 1990), na Nizozemskem (Holland Casino 2006). Podrobno delitev napitnine in s tem tudi pravice in obveznosti so v nekaterih državah uredili tudi v podjetniški kolektivni pogodbi, na primer v Italiji (Casino Venezia 1996), Franciji (Casino Casis 1985), Sloveniji (Hit 2004). Obstajajo pa tudi ureditve, ko delitev določi upravljavec igralnice, na primer v Bosni in Hercegovini (Hit Coloseum Sarajevo 2003), Črni gori (Hit Montenegro 2004) in na Hrvaškem (Casino Kristal Umag 2007). Poleg Slovenije je napitnina v celoti prihodek igralnice še v Litvi. Na Madžarskem in v Italiji pa je 50 % napitnine prihodek igralnice, 50 % pa last zaposlenih.

V državah, kjer je napitnina igralnih miz sestavni del plače, se za njo plačujejo vsi davki in prispevki. To je še posebno izrazito, kjer imajo delitev napitnine urejeno v branžni ali podjetniški kolektivni pogodbi, na primer Avstrija (Casino Austria 1990), Nizozemska (Holland Casino 2006), Italija (Casino Venezia 1996), Francija (Casino Casis 1985) itn. Če je sestavni del plače, so plačani tudi vsi prispevki. Da igralniška napitnina ni obdavčena, je raziskava mednarodnega sindikalnega združenja igralničarjev ugotovila samo v Nepalju (UNI Gaming Global Union 2005).

Švicarski inštitut za primerjalno pravo v svoji študiji, narejeni za potrebe Evropske komisije (Swiss Institute of Comparative Law 2006), ugotavlja, da države, v katerih pomeni napitnina večji del prihodkov in imajo urejen sistem delitve napitnine (Portugalska, Špa-

nija, Francija, Italija, Nemčija, Luksemburg, Belgija, Nizozemska, Danska in Belgija), dosegajo boljše pokritje prihodkov kot tiste države, kjer napitnina ni podrobno urejena oziroma je prihodek koncesionarja (Anglija, Švedska, Finska, Estonija, Latvija, Litva, Poljska, Slovenija, Slovaška, Malta, Češka, Grčija in Madžarska).

ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

V letu 2006 je bilo v ZDA po podatkih statističnega urada (glej <http://www.census.gov/econ/census02/data/industry/E722212.HTM>) v dejavnosti restavracij in nastanitev (angl. accommodation and food services) ustvarjenih 374,5 milijarde dolarjev prihodkov. Dejavnost je zaposlovala 11.381.266 ljudi, kar je 9,5 % vseh zaposlenih. V dejavnosti igralništva (AGA 2007) je bilo ustvarjenih 32,42 milijarde dolarjev. Skupaj je bilo 366.197 (0,3 %) neposredno zaposlenih. Iz napitnin se v ZDA vsako leto ustvari 42¹ milijard dolarjev (Azar 2008). Lynn (2006) navaja ugotovitve telefonske raziskave, da samo 2 % Američanov ne pušča napitnine. V povprečju imajo restavracije predpisano 15-odstotno napitnino. Natararji imajo samo zajamčeno plačo, ki znaša 7,62 dolarja (O*Net b.l.) na uro in je za napitninske delavce lahko celo znižana. Napitnina jim tako pomeni večji del prihodkov (Lynn 2004). Krupjeji imajo osnovo 7,51 dolarja na uro, kar je 15.610 dolarjev letnih prihodkov. Zaradi tako nizkih osnovnih plač imajo zaposleni v storitveni dejavnosti velik motiv za pridobivanje napitnin. Tudi država ima zaradi velikih zneskov, ki se ustvarijo iz napitnin, interes, da imajo to področje urejeno. Prav dejstvo, da imajo v ZDA področje napitnin izredno razdelano, je glavni vzrok za višino pobranih davkov iz tega naslova.

Vse napitnine so predmet davka na dohodek in davka za financiranje sistemov socialnega in zdravstvenega zavarovanja (FICA). Skupna obremenitev napitnine iz naslova FICA je 7,65 % za zaposlene in 7,65 % za delodajalce (Wight 2006, 41). Davčni urad (Internal Revenue Service, glej <http://www.irs.gov>) določa, da je davek na dohodek od 10 % za dohodke do 8.350 dolarjev, do 35 % za dohodke nad 372.951 dolarjev. Osnova se razlikuje glede na specifične skupine (samski, poročeni, ovdoveli, samohranilci ipd.)

Zaposleni,² ki na mesec prejme več kot 20 dolarjev napitnine, jo mora prijaviti delodajalcu najmanj enkrat na mesec. Poročilo mora pripraviti do 10. dne v naslednjem mesecu na posebnem obrazcu, sicer je kaznovan.

Delodajalci morajo od plač in prijavljenih napitnin odtegniti zvezni davek na dohodek in davek FICA. Poleg tega morajo še sami plačati znesek, ki je enak davku FICA. V zakonu je določeno, da se napitnine,

ki jih prejme zaposleni med trajanjem delovnega razmerja, štejejo za dohodek. Delodajalci, ki so velika gostinska podjetja, morajo o svojih prihodkih od prodaje vsako leto poročati davčnemu uradu. K temu so zavezani tisti delodajalci, kjer je dajanje napitnin v njihovih obratih uveljavljeno (igralništvo, gostinstvo ipd.), hrano in pijačo v teh obratih ponujajo v zaužitje na kraju samem in podjetje ima več kot 10 zaposlenih ali več kot 80 delavec/ur na dan.

Če prijavljene napitnine znašajo manj kot 8 % vseh prihodkov od prodaje, mora delodajalec razliko (delež svojih prihodkov) razporediti med zaposlene.

Davčni urad dopušča tri metode razporejanja napitnin med zaposlene. Po prvi metodi se napitnine razporedijo na podlagi opravljenih delovnih ur. To metodo smejo uporabljati podjetja z manj kot 25 zaposlenimi za poln delovni čas (pri čemer se v to število štejejo tako zaposleni, ki prejema napitnine, kot tisti, ki jih ne). Po drugi metodi se napitnine razporedijo na podlagi deleža bruto prejemkov posameznega zaposlenega v vseh bruto prejemkih, ne glede na opravljene delovne ure. Tretja metoda temelji na dogovoru, ki ga sklenejo restavracija na eni strani in najmanj dve tretjini zaposlenih v vsaki poklicni kategoriji, ki prejema napitnine, na drugi strani. Ta dogovor določa, da mora biti razporeditev razlike med prijavljenimi napitninami in 8 % vseh prihodkov od prodaje približek dejanske porazdelitve napitnin.

V ZDA so področje napitnin urejali postopoma. Pred letom 1965 delodajalci niso imeli nobenih obveznosti poročanja o napitninah svojih zaposlenih ali odtegotovanja davka od napitnin. Leta 1965 je bila zakonu dodana zahteva, da morajo delodajalci od plač zaposlenih odtegniti davek FICA na napitnine. Takrat jim še ni bilo treba tudi njim samim plačati enakega zneska, kot se je od njih zahtevalo za redne plače. Namesto njih je v višini plačanih prispevkov delavca iz naslova napitnine priznalo plačane prispevke še ministrstvo za socialno varnost.

Leta 1977 je bila zakonu dodana zahteva, da delodajalci plačajo svoj delež davka FICA na napitnine, vendar le do zneska minimalne plače. V tem obdobju niti delodajalci niti zaposleni niso imeli velikega interesa za prijavljanje napitnin državi. Zato je bila leta 1982 po zakonu o davčni pravičnosti in fiskalni odgovornosti (Tax Equity and Fiscal Responsibility Act) dodana določba, da morajo delodajalci, katerih zaposleni ne prijavijo napitnin v višini najmanj 8 % bruto prihodkov od prodaje, razliko razporediti med zaposlene. Za delodajalce je bila to spodbuda, da zagotovijo, da bodo njihovi zaposleni prijavili napitnine najmanj v tej višini, saj je to breme delodajalca.

Zaposleni so zaradi te določbe mislili, da ne bodo pregledani, če bodo le prijavili napitnine v tem minimalnem znesku. Praksa je pokazala, da ni tako.

Sam davek FICA se je od napitnine pred letom 1987 delodajalcem odmerjal le do zneska minimalne plače. Zaposleni so morali plačati davek na celotno plačo in vse napitnine, vključno z delom, ki je presegal minimalno plačo. Leta 1987 je kongres spremenil določbo tako, da je ukinil minimalno plačo kot zgornjo mejo in obdavčil tako delodajalce kot zaposlene za vse napitnine.

Posebnost igralniške ureditve (Redding Rancheria Gaming Ordinance 2001) je ta, da zaposleni lahko sprejemajo napitnino od igralcev, vendar jo morajo deponirati v posebne blagajne. Napitnina se pozneje deli po predvidenem sistemu v posamezni igralnici med zaposlene oziroma so do nje (na primer na pokru) upravičeni neposredno (Nestor b.l.). To določilo velja zgolj za zaposlene na igralnih mizah. Drugi jo lahko sprejemajo neposredno.

Vendar napitnina ni obvezni del igralniške storitve, saj bi v tem primeru lahko govorili o proviziji. Delodajalcem je interes, da zaposleni ustvarjajo napitnino. Zato breme stroškov za višje plače, ki bi jih sicer zahtevali zaposleni, deloma prenesejo na goste in igralnice celo spodbujajo goste k dajanju napitnin. Ta pričakovanja (preglednica 1) imajo tudi zapisana v navodilih za izvajanje živih iger (ruleta, karte, craps) oziroma na spletnih straneh.

Slovenija

V Sloveniji je bilo po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (glej www.surs.si) v dejavnosti gostinstva (H 55) v letu 2007 ustvarjenih 524.607.000 evrov prihodkov. Isti vir navaja, da je bilo skupaj v tej dejavnosti zaposlenih 32.982 ljudi³ (ali 4 % vseh zaposlenih). Po podatkih Urada za nadzor prirejanja iger na srečo (2008) je bilo v letu 2007 v dejavnosti prirejanja iger na srečo ustvarjenih 372 milijonov evrov. V letu 2007 je bilo skupaj zaposlenih 2.735 (ali 0,33 % vseh zaposlenih). Tako je bilo v letu 2006 ustvarjenih 16,4 milijona evrov in v letu 2007 15,4 milijona evrov napitnin z igralnih miz.⁴

Slovenski zakon o gostinstvu napitnine posebej ne omenja. Vendar ne moremo govoriti, da se na napitnine zanašajo zgolj delodajalci v ZDA, saj jih reklamirajo slovenske kadrovske agencije (na primer Adecco, Manpower, Študentski servis Agencija M servis)⁵ kot del pričakovanih zneskov za delo v strežbi, ki jih bodo potencialni iskalci zaposlitve prejeli poleg redne urne postavke.

Težave nastanejo pri ugotavljanju njene višine. S pravimi podatki ne razpolagamo in jih lahko zgolj simuliramo. Tuji avtorji (M. Lynn

PREGLJEDNICA 1 Navade v zvezi z napitnino v ameriških igralnicah

Delovno področje oz. vrsta igre	Predlagana/pričakovana napitnina
Blagajnik	5 % od denarja, ki ste ga priigrali v primeru pozitivnega rezultata.
Delilec kart/black jack	5 USD na menjavo krupjeja. Praksa je tudi, da igralec stavi v imenu delilca kart. V tem primeru naj bi bila stava 10 % običajne stave ali vsaj 1 USD.
Krupje/craps	Ob zmagi 10 % stave ali 1 USD, in sicer tako, da se ta denar stavi na »pass line«. V tem primeru se stava imenuje »Betting for the Boys« ali »\$1 'Yo for the boys!«
Krupje/poker	5 USD na menjavo krupjeja ne glede, ali si zmagal ali izgubil. Zmagovalci pa vsaj 10 USD ali 10 % od dobitka.
Krupje/ameriška ruleta	5 USD na menjavo krupjeja.
Tehnik/igralni avtomati	1–2 USD, ko je treba odpraviti napako na igralnem avtomatu.
Inšpektor/igralni avtomati	1 USD za polnitev avtomata ali 10 % od dobitka za jackpot.
Ob dobitku jackpota	Priporočljivo je 10 % od dobitka za jackpot. Pri velikih dobitkih 5 % od dobitka na igralnih mizah in 1–2 % na igralnih avtomatih.
Svetovalec/keno	1 USD za prvi izpis igre. V primeru zmage pričakujejo 10 %.
Valeto	1 USD ali več na rundo.
Varnostnik	Njihova naloga je, da skrbijo za red in varnost, tudi pri denarnih transakcijah. Tako jim je mogoče dati napitnino v času polnitev igralnih avtomatov ali ob izplačilu jackpotov.

ОРОМВА Prirejeno po The Original Tipping Page ([Http://www.tipping.org/tips/casino.html](http://www.tipping.org/tips/casino.html)).

in A. Lynn 2004) navajajo, da je v Sloveniji napitnina triodstotna. Podobno ugotavlja tudi Raspor (2007a), ki je na podlagi raziskave, opravljene na območju Nove Gorice v štirih menzah (restavracije nižjega cenovnega razreda) in štirih restavracijah (višjega cenovnega razreda) in je vključevala 790 gostov, ugotovil, da obstaja 95%-odstotna verjetnost, da bo gost dal med 5,53 % in 6,69 % napitnine na izstavljen račun. Raziskava je tudi pokazala, da napitnino daje 44 % gostov. Tako da ta v povprečju pomeni 2,71 % (od 0,88 % za menze do 4,41 % za restavracije) glede na realizacijo gostinstva. Informativni izračun o prihodkih iz napitnine za celotno dejavnost gostinstva (H) ob upoštevanju, da je povprečna napitnina 2,71 % od ustvarjene realizacije, je prikazana v preglednici 2. Vendar na podlagi raziskave enega okolja tega ne moremo posploševati na celotno obmo-

PREGLEDNICA 2 Simulacija prihodkov iz napitnin v gostinstvu za leto 2007

(1)	(2)	(3)	(4)
0,88 % (menze)	12.325.799	4.616.542	7.709.258
2,71 % (povprečje)	37.957.859	14.216.850	23.741.009
4,41 % (restavracije)	61.769.062	23.135.169	38.633.893
Prihodki v letu 2007	1.400.659.000	524.607.000	876.052.000

ОРОМВЕ Naslovi stolpcev: (1) povprečna napitnina za izračun simulirane napitnine, (2) н 55 gostinstvo, (3) н 55.1 in н 55.2 – hoteli in kampi ter druge nastanitve za krajši čas, (4) н 55.3 prehrana, н 55.4 točenje pijač in н 55.5 menze. Zneski v evrih.

čje Slovenije. Take izkušnje imajo tudi v ZDA, kjer so opravljali meritve v različnih okoljih (geografsko) in različnih vrstah restavracij (nižjega oziroma višjega cenovnega razreda ipd.). Šele to je dalo pomembne ugotovitve. Zdaj upoštevajo, da zaposleni dobijo najmanj 8 % napitnin realizacije, čeprav uradni podatki kažejo, da povprečna napitnina znaša 15 % od višine računa, lahko celo tudi do 25 %. Kljub vsemu pa lahko z gotovostjo trdimo, da zaposleni prejmejo napitnino vsaj v najnižjem znesku, ki dejansko pomeni zaokroževanje računov navzgor. V tem primeru bi se v letu 2007 v slovenskem gostinstvu ustvarilo za približno 12 milijonov evrov napitnin.

Kako je potekalo urejevanje področja napitnin v Sloveniji? Prvo omembo napitnine zasledimo leta 1991 v kolektivni pogodbi dejavnosti gostinstva in turizma Slovenije. Takratna kolektivna pogodba je določala naslednje: »Napitnina, ki jo dobijo delavci v igralnicah, je dohodek podjetja in se za osebne dohodke razdeli po vnaprej dogovorjenih kriterijih v aktu podjetja. Ta člen velja do sprejema novega zakona o igrah na srečo.« Ta člen je prenehal veljati leta 1995, ko je bil sprejet Zakon o igrah na srečo (2003). Ta v 91. členu določa naslednje:

Ne glede na določbo 88. člena tega zakona lahko igralci dajejo napitnino za izvajanje določenih posebnih iger na srečo, ki se daje v posebne skrinjice na igralnih mizah.

Napitnina iz prejšnjega odstavka je sestavni del prihodkov koncesionarja.

Prihodki iz napitnine so lahko podlaga za plače in plače na podlagi delovne uspešnosti.

Pri delitvi prihodka iz napitnin iz prejšnjega odstavka so izvzeti člani uprave in drugi vodilni delavci koncesionarja.

Čeprav prvo omembo napitnine srečamo prav v kolektivni pogodbi za dejavnost gostinstva in turizma, gostinska napitnina ni nikjer omenjena. Vendar v Sloveniji prav v tej dejavnosti obstajajo na-

pitnine, ki niso zajete v nobenem prihodku in od katerih se ne plačujejo nikakršni davki (Mohorič 2001, 166). Ker je napitnina igralnih miz uradno omenjena v zakonu, ta po eni strani precizira njeno ugotavljanje, po drugi strani pa zapoveduje tudi njeno delitev. Drugih napitnin zakonodajalec ni normiral in posledično tudi ni določil njene delitve. Zato se napitnine igralnih miz ne da obravnavati drugače kot v okvirih obstoječe zakonodaje. Tako se igralniške napitnine kot sestavni del prihodkov igralnice obravnavajo kot plača in zanje veljajo vse zakonske obremenitve (davki in prispevki). »Pravno pojmovano ni nobena napitnina oproščena davkov (že pri pridobitvi) in tudi ni oproščena dajatev pri izplačilu delavcem« (Mohorič 2001, 166). S tega vidika tudi natakarske napitnine niso oproščene davkov. Mohorič pravi, da je problem teh napitnin, da jih ni mogoče nadzirati in tudi ne dokazati, zato formalno takih napitnin ni. Isti avtor tudi pravi, da če se ugotovijo, imajo napitnine enak status kot napitnina iz ZIS, zato bi se morali od njih plačati vsi davki. Implicitno ureditev urejevanja plačevanja davkov od napitnin srečamo v Zakonu o davku na dodano vrednost (2006, v nadaljevanju ZDDV), ki jo določa 8. odstavek 21. člena, ki pravi: »Če plačilo za opravljen promet blaga ali storitev preseže znesek, do katerega bi bil davčni zavezanec upravičen, je davčna osnova prejeto plačilo, v katero ni vključen DDV na ta promet.« Po drugi strani je ustreznejša in bližja dejanskemu stanju trditev (Mohorič 2001), da »če se napitnine dajejo konkretni osebi, natararju oziroma natararici, je to njihov osebni prejemek«. Ta ugotovitev je izjemno pomembna, ker osebnega prejemka fizične osebe ni mogoče obdavčiti z DDV. Sama napitnina naj bi bila »darilo za nadstandardno storitev« (Raspor 2002). Če spada med druge dohodke iz delovnega razmerja, se zanjo plačuje vse davke in prispevke. Če pa jo umestimo med darila, je treba plačati dohodnino. Ker imamo omenjene napitnine zgolj v ZIS, si lahko zmotno predstavljamo, da so druge napitnine neobdavčene. To pa ne drži. Vse napitnine so obdavčene, le da pretežno niso evidentirane in da jih ni mogoče obvladovati z zakonsko regulativo. Njihov obstoj je težko dokazljiv oziroma sploh ni dokazljiv. To nas tudi zmotno usmerja na to, da imamo v Sloveniji dve vrsti napitnin, obdavčljive in neobdavčljive. Neenakost se pojavlja samo tedaj, ko enako primerjamo z enakim in ugotovimo različne posledice (Mohorič 2001). Prav ta zakonska nedoslednost nas še dodatno usmerja, da je treba napitnino urediti enotno v posebnem zakonu.

Napitnine igralnih miz so v Sloveniji obremenjene z dohodnino od 16 % (za dohodke do 7.187,60 evrov) do 41 % (za dohodke nad 14.375,20 evrov), s tem da lahko davčni zavezanci uveljavljajo dolo-

PREGLEDNICA 3 Delodajalci in napitnina – zbir ugotovitev

Skupina delodajalcev	Populacija	Realiziran vzorec	Stopnja odg.
Gostinski delodajalci	80	33	41 %
Igralniški delodajalci	28	23	82 %
Skupaj	108	56	52 %

OPOMBA Raziskava je bila izvedena leta 2007 v Sloveniji z anketiranjem po pošti in na podlagi vprašalnika, ki ga je izdelal avtor.

čene olajšave, kot jih določa zakon. Poleg tega je napitnina obremenjena še s prispevki delavca (22,1 %) in delodajalca (16,1 %). V preteklosti je bilo treba od napitnin plačati tudi davek na izplačane plače.

Raziskava urejenosti napitnine med slovenskimi delodajalci

Raziskava vključuje anketiranje delodajalcev (v nadaljevanju bomo to anketo poimenovali Delodajalci in napitnina 2007) ter polstrukturirane intervjuje (v nadaljevanju bomo polstrukturirane intervjuje poimenovali Polstrukturirani intervjuji 2007/2008) delodajalcev in predstavnikov ministrstva za finance.

S prvo raziskavo (preglednica 3) smo raziskovali, kako imajo področje nagrajevanja z napitninami urejeno v slovenskih podjetjih (tako gostinskih kot igralniških). Anketiranje je bilo izvedeno v letu 2007. Po podatkih Ajpesa (Agencije Republike Slovenije za javno-pravne evidence in storitve) je bilo na dan 31. 12. 2007 v Sloveniji 1.970 gospodarskih družb, ki se ukvarjajo z gostinsko dejavnostjo s skupaj 17.080 zaposlenimi. Pri raziskavi smo se omejili na podjetja z več kot 30 zaposlenimi. Teh je bilo 80 in imajo skupaj 10.617 zaposlenih. V dejavnosti igralnic (92.001 Dejavnost igralnic) je bilo po podatkih Ajpesa na dan 31. 12. 2007 v Sloveniji 42 gospodarskih družb. Vendar je aktivnih (to je takih, ki so v letu 2007 dejansko ustvarili prihodke iz te dejavnosti in imajo zaposlene) 28 s skupaj 2.328 zaposlenimi. Pismo z vprašalnikom, ki je imelo zaprta vprašanja z možnostjo vnosa dodatnih pojasnil, je bilo naslovljeno na direktorje podjetij, ki so bili naprošeni, naj nanj sami odgovorijo oziroma naj ga predajo neki drugi odgovorni osebi znotraj podjetja.

Vprašanja (preglednica 4) so bila namenjena ugotavljanju, ali delodajalci dovoljujejo zaposlenim sprejemanje napitnine, kako imajo urejen sistem zbiranja in delitve ter kdo je upravičen do zbrane napitnine. S ciljem zaokrožiti raziskavo, smo vanjo vključili tudi predstavnika ministrstva za finance, v okviru katerega delujeta Unpis in Durs. Želeli smo namreč dobiti sveže podatke o zbrani napitnini ter podatke o plačanih davkih in prispevkih iz naslova napitnin.

PREGLEDNICA 4 Delodajalci in napitnina: zbir ugotovitev

Vprašanje	Dejavnost	Da	Ne	Skupaj
Ali vašim zaposlenim dovoljujete sprejemanje napitnine?	Gostinstvo	30 (93,8%)	2 (6,3%)	32
	Igralništvo	22 (91,7%)	2 (8,3%)	24
	Skupaj	52 (92,9%)	4 (7,1%)	56
Ali imate urejen sistem zbiranja in delitve napitnine?	Gostinstvo	6 (19,4%)	25 (80,6%)	31
	Igralništvo	16 (72,7%)	6 (27,3%)	22
	Skupaj	22 (41,5%)	31 (58,5%)	53
Ali so do napitnine poleg tistih, ki napitnino ustvarjajo, upravičeni tudi drugi zaposleni?	Gostinstvo	13 (44,8%)	16 (55,2%)	29
	Igralništvo	13 (61,9%)	8 (38,1%)	21
	Skupaj	26 (52,0%)	24 (48,0%)	50

Na vprašanje »Ali vašim zaposlenim dovoljujete sprejemanje napitnine?« je večina (52 od 56 ali 92,9%) anketiranih slovenskih delodajalcev odgovorila, da zaposlenim dovoljujejo sprejemanje te. Delež tistih, ki napitnine ne dovoljujejo, se glede na dejavnost pomembno ne razlikuje (2 od 32 delodajalcev ali 6,3% za gostinstvo in 2 od 24 delodajalcev ali 8,3% za igralništvo). Z vprašanjem »Ali imate urejen sistem zbiranja in delitve napitnine?« smo želeli ugotoviti, kako to področje regulirajo delodajalci ali je prepuščeno zaposlenim samim. Iz raziskave izhaja, da večina delodajalcev nima urejenega sistema zbiranja in delitve napitnine. Tako ima v gostinstvu urejen sistem le 19,4% (ali 6 od 31) anketiranih podjetij. Na drugi strani je takih v igralništvu 72,2% (ali 16 od 22) anketiranih podjetij.

Sistem delitve napitnine imajo urejen v posebnem pravilniku pri naslednjih koncesionarjih: Hit, d. d., Nova Gorica, Hit Šentilj in Casino Kobarid. Igralni saloni, katerih napitnina še ni predmet urejanja igralniške zakonodaje, imajo nepisana pravila za zbiranje in delitev napitnine. Ponekod so do napitnine zaposleni upravičeni individualno. Drugod zbirajo napitnino in si jo pozneje delijo vsi zaposleni po vnaprej dogovorjenem ključu. Zaznani so bili tudi primeri, ko del napitnine zadrži delodajalec. Prav tako med slovenskimi delodajalci ni navada (vprašanje: »Ali so do napitnine poleg tistih, ki napitnino ustvarjajo, upravičeni tudi drugi zaposleni?«), da bi se napitnina delila med vse sodelavce. Takšna praksa je manj pogosta v gostinstvu (13 od 29 anketirancev ali 44,8%), medtem ko je pogostejša v igralništvu (13 od 21 anketirancev ali 61,9%). Iz podvprašanja »Kdo je upravičen do napitnine?« izhaja, da v tistih podjetjih, kjer imajo urejen sistem delitve, so do napitnine sodelavcev v gostinstvu upravičeni kuhar, natakalar, receptor, garderober, sobarice. V nekaterih podjetjih prakticirajo, da se napitnina deli med vse zaposlene, ki so tisti dan

v službi. Za igralništvo, kjer pa to področje ureja z1s, je značilno, da napitnino prejemajo vsi zaposleni, z izjemo vodstvenih delavcev, v obliki stimulacije, čeprav na plačilni listi napitnina ni vedno prikazana.

Vzroke za tako velike razlike glede na dejavnost smo poskušali raziskati s polstrukturiranim intervjujem (Polstrukturirani intervjuji 2007/2008). V gostinstvu se delodajalci praviloma ne mešajo v to, kako si zaposleni delijo napitnino. V tistih podjetjih, kjer imajo urejen sistem, si pod tem pojmom predstavljajo to, da se zaposleni dogovorijo za ključ delitve (individualna napitnina, skupinska za strežbo, vključenost tudi podpornih služb ipd.). V igralništvu morajo delodajalci že zaradi določil z1s bolj posegati na področje delitve napitnin. Praviloma si pod urejen sistem predstavljajo že to, da zadostijo določilom z1s. V tem primeru se napitnina prišteje drugim prihodkom in deli skupaj z ostalim zneskom za plače, kot variabilni del te. Svojo vlogo vidijo v tem, da določijo (lahko tudi skupaj z zaposlenimi oziroma sindikati) delež napitnine igralnih miz za posamezno delovno mesto. Zato nas je zanimalo, ali bi bili delodajalci pripravljeni pomagati zaposlenim pri pripravi sistema za nagrajevanje z napitninami. Medtem ko gostinski delodajalci o tem vprašanju nimajo izdelanega stališča, so igralniški delodajalci primorani zaradi zakonske diktacije v z1s že zdaj usklajevati interese z zaposlenimi in jih bodo tudi v prihodnje.

Zgornje ugotovitve kažejo na to, da napitnina med slovenskimi delodajalci obstaja in da delodajalci zaposlenim dovoljujejo zbiranje te. Praviloma, z izjemo igralniških delodajalcev o napitnini igralnih miz, niso seznanjeni s konkretnimi zneski napitnin, ki jih zaposleni prejmejo.

Kaj pa prijava napitnine? Koliko napitnine se dejansko ustvari v slovenskem gostinstvu in igralništvu? To vprašanje smo naslovili na ministrstvo za finance, v okviru katerega delujeta Durs in Unpis. Z Dursa so poslali pisni odgovor, da nimajo evidence o zbrani napitnini fizičnih oseb, kar štejemo za relevanten odgovor. Z Unpisa, ki zbira podatke o napitnini v igralnicah in igralnih salonih, pa so nam sporočili, da nam ne morejo posredovati podatka o napitnini posameznih koncesionarjev, saj jih z1s (108. člen) zavezuje, da podatke lahko uporabljajo izključno za zakonske namene.

Ugotovitve

Pravno pojmovano v Sloveniji ni nobena napitnina davkov prosta (že pri pridobitvi) in tudi ni prosta dajatev pri izplačilu delavcem. Problem napitnin izven okvira z1s je, da jih ni mogoče nadzorovati in

tudi ne dokazati, zato formalno takih napitnin ni. Če pa se ugotovijo, veljajo zanje vse davčne obremenitve.

Analiza slovenske zakonodaje kaže na to, da ni res, da so napitnine lahko neobdavčene. Vse napitnine so obdavčene, le da napitnine v določenih dejavnostih niso evidentirane, zato od njih davki niso odvedeni. Zakonodajalec namreč delodajalcu ne nalaga nobene obveznosti. Čeprav so delodajalci seznanjeni s tem, da zaposleni prejema napitnine, njihovi delavci napitnin praviloma ne prijavijo. Izjema so napitnine, ki jih ureja z1s.

Glede na v uvodu zastavljene cilje proučevanja menimo, da je praksa zbiranja in obdavčevanja napitnin v ZDA zelo celovito urejena in nam je lahko samo zgled pri nadaljnjem razvoju tega področja. Pomembna razlika med ZDA in Slovenijo je namreč v tem, da imajo v ZDA področje napitnin zelo podrobno urejeno, zato zakonodaja skoraj ne pušča odprtih vprašanj. Za Slovenijo bi bilo smiselno, da bi sprejeli poseben zakon o napitninah in to področje uredili tudi v srs.

Iz izvedenih hipotez izpeljemo glavno hipotezo, ki se glasi: »Področje napitnin mora biti v Sloveniji urejeno enovito.«

Uvodoma postavljeno delovno hipotezo »Slovenska zakonska ureditev napitnin je nedosledna« lahko potrdimo, saj slovenska ureditev ureja zgolj napitnino igralnih miz, medtem ko drugih napitnin ne omenja posebej. Ne glede na nedoslednost zakonodaje lahko delovno hipotezo »V Sloveniji poznamo obdavčljive in neobdavčljive napitnine« zavržemo, saj nobena napitnina ne mora biti davkov prosta. Na problematiko napitnin je treba gledati širše, in ne zgolj v luči z1s. Plačevanje davkov iz naslova dohodnine je urejeno enotno za vse prihodke. Kljub vsemu pa v Sloveniji poznamo dve vrsti napitnin iz naslova prihodkov podjetij. Napitnine igralnih miz v igralnici, ki so sestavni del prihodkov igralnice, in druge napitnine v Sloveniji, ki to niso. Glede na dejstvo, da so na področju napitnin odprta še nešteta vprašanja, ki dopuščajo različno tolmačenje in posledice za posameznika in podjetja, lahko potrdimo glavno hipotezo, ki se glasi: »Področje napitnin mora biti v Sloveniji urejeno enovito.« Šele s sprejetjem posebnega zakona o napitnini, ki bi enovito določal to področje ter bi delodajalcem naložil del nadzora nad napitninami, je pričakovati, da bodo odpravljene vse nejasnosti in da bodo od napitnin plačani tudi vsi davki.

Predlogi

Pri pripravi prispevka smo se zavedali, da nekatere ugotovitve lahko prinesejo določenim delokrogom tudi rešitve, ki so lahko zanje neugodne. Zaposleni o prihodkih iz napitnine ne želijo govoriti in po-

datke o njeni višini skrivajo. Bolj kot se napitnina raziskuje, več je podatkov o njeni višini. S tem pa se tudi pokaže, da napitnina ni nepomemben element sive ekonomije. Če seveda kaže verjeti simuliranim podatkom. Od napitnine bi morali biti plačani vsi davki na dohodek. Tega so se zavedali tudi v ZDA. Zato so se urejanja tega področja lotili postopoma ter del obveznosti in odgovornosti prenesli na delodajalce. Tudi v Sloveniji bi morali področje napitnin enovito urediti v zakonu. Poleg postopkov prijave, obdavčitve in plačevanja prispevkov bi morali opredeliti krog upravičencev. V ta krog bi morali biti poleg tistih, ki napitnino neposredno sprejemajo, vključeni tudi zaposleni iz podpornih služb. Napitnina bi bila pravičnejše in bolj enakomerno razdeljena. Poleg tega bi se povečala motivacija vseh zaposlenih za kakovostnejšo storitev. Parett (2003) v metaanalizi več kot 20 različnih raziskav ugotavlja vpliv napitnine na kakovost storitve. Ta je bila zaznana za gostinstvo tudi v Sloveniji (Raspor 2007b). Te ugotovitve kažejo, da je zelo pomembna pravilna ureditev napitnine, sicer se lahko zgodi, da bosta z grobim posegom na področje napitnin padla motivacija zaposlenih in kakovost servisa. Managerji bi morali zaposlene usposobiti za izvajanje kakovostne storitve ter jih seznaniti, kako lahko vplivajo na višino napitnine.

Morda se zdi, da bodo s sprejetjem zakonodaje o napitnini v Sloveniji nižji prihodki zaposlenih, kar bi posledično povzročilo dodatno nezadovoljstvo. Vendar menimo, da za to ni nobene osnove, če se bodo zakonodajalci vsaj delno zgledovali po ureditvi v ZDA. Napitnina bi morala biti obdavčena po enotni davčni stopnji. Trenutno znaša obdavčitev za prvi davčni razred 16%. Vendar menimo da bi bilo z vidika motivacije zaposlenih bolj primerno, če bi bila napitnina obdavčena z 10%. Progresivna obdavčitev za napitnino ni primerna – posledica tega bi namreč bila večji motiv utaje napitnin. To bi dejansko posledično pomenilo neplačilo davkov in nič prihodkov za državo. S takimi težavami so se v preteklosti soočali tudi v ZDA, zato so se obdavčevanja napitnin lotili postopoma. Kot sestavni del plače bi se od napitnine plačevali tudi vsi prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (trenutno 21,1%). Glede na to, da tudi delodajalci kažejo interes za to, da zaposleni prejemajo napitnine in s tem delno prenesejo stroške plač na goste, bi se delodajalcem poleg nadzora nad zbrano napitnino naložilo plačilo prispevkov delodajalca za prijavljene napitnine (trenutno 16,1%). Zdajšnja praksa glede napitnin pri igralnih mizah, da se prispevki delodajalca plačujejo iz naslova napitnin, pa bi se prekinila. Za motivacijo zaposlenih in za delodajalce je boljše, da se raje razširi krog upravičencev, ki jim napitnina pripada. Napitnina bi se namenila za variabilni del nagrajevanja.

Tak predlog bi omogočil večjo preglednost nad prihodki zaposlenih in večjo motivacijo zaposlenih v času večjega obiska gostov. V tem času se praviloma ustvarjajo največje napitnine. Dejansko bi se vzpostavila cena dela na trgu, saj bi razpolagali z relevantnimi podatki o prihodkih zaposlenih v storitveni dejavnosti. To zdaj ni mogoče, saj ni podatka, koliko imajo zaposleni prihodkov iz naslova napitnin. Poleg tega, da bi država prejela več denarja v davčno blagajno, bi se povečala tudi socialna varnost zaposlenih. Dejavnost gostinstva se namreč sooča z velikim kadrovskim deficitom in nizkimi plačami. Zato je treba spodbuditi zaposlene, da se odločijo za te poklice.

Sklep

Primerjava zakonodajnih ureditev med ZDA in Slovenijo na področju napitnin nam je pokazala, da so se v ZDA urejanja tega področja lotili postopoma. Dejansko se je proces začel leta 1965 in še traja. Prehod iz socialistične ureditve v tržno gospodarstvo tudi Slovenji nalaga, da uredi določena področja, ki so bila v preteklosti zanemarjena. Ne nazadnje je Slovenija ena redkih držav v svetu, kjer so napitnine igralnih miz zakonsko opredeljene kot prihodek koncesionarja, zato bi jih morali izločiti iz prihodkov. Na drugi strani je napitnina v gostinstvu v celoti prepuščena (ne)poštenju davčnega zavezanca. Če bi se napitnine uredile enovito, bi se ta praksa prekinila. Pri samem spremljanju višine napitnine in oblikovanju sistema nagrajevanja z napitnino pa bi morali poleg zaposlenih sodelovati tudi delodajalci, delodajalski predstavniki in sindikati.

Opombe

1. Tu so mišljene vse napitnine, in ne zgolj gostinske.
2. Ta del besedila povzemamo po članku Unreported tip income: a taxing issue (Robertson, Quin in Carr 2006), v katerem je na enem mestu povzeta urejenost ameriške obdavčitve napitnin, zato je lahko dobra osnova tudi za prihodnjo slovensko ureditev.
3. Med zaposlene osebe v delovnem razmerju štejemo osebe, ki so zaposlene v podjetjih ali organizacijah, pri obrtnikih, kmetih, osebah v svobodnih poklicih, in pa osebe, ki delajo prek javnih del.
4. Zapisnik seje Odbora Državnega zbora Republike Slovenije za finance in monetarno politiko, 1. julij 2008.
5. Pregled je bil opravljen v brskalniku Yahoo na dan 13. 7. 2008.

Literatura

- AGA. 2007. State of the states: the AGA survey of casino entertainment. [Http://www.americangaming.org/assets/files/aga_2007_sos.pdf](http://www.americangaming.org/assets/files/aga_2007_sos.pdf).

- Azar, O. H. 2008. Incentives and service quality in the restaurant industry: the tipping-service puzzle. [Http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/4457/1/MPRA_paper_4457.pdf](http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/4457/1/MPRA_paper_4457.pdf).
- Casino Austria. 1990. Betriebsvereinbarung für die Arbeitnehmer der Casinos Austria. Casino Austria, Dunaj.
- Casino Casis. 1985. Convention collective nationale personnel dec jeux d'aus les casinos autorisés. Casino Casis, Pariz.
- Casino Kristal Umag. 2007. Pravilnik o radu Casino Kristal Umag, Umag.
- Casino Venezia. 1996. Contrato aziendale di lavoro per i dipendenti del casino Municipale di Venezia. Casino Venezia, Benetke.
- Hit. 2004. Podjetniška kolektivna pogodba. Hit, d. o. o., Nova Gorica.
- Hit Coloseum. 2003. Pravilnik o zbiranju in delitvi napitnine v igralnici Hit Coloseum Sarajevo. Hit Coloseum, Sarajevo.
- Hit Montenegro. 2004. Pravila kazina. Hit Montenegro, Pržno.
- Holland Casino. 2006. Collectieve arbeidsovereenkomst. Holland Casino, Amsterdam.
- Kolektivna pogodba dejavnosti gostinstva in turizma Slovenije. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 2/1991.
- Lynn, M. 2004. Increasing servers' tips: what managers can do and why they should do it. *Journal of Foodservice Business Research* 8 (4): 89–98.
- . 2006. Geo-demographic differences in knowledge about the restaurant tipping norm. *Journal of Applied Social Psychology* 36 (3): 740–750.
- Lynn, M., in A. Lynn. 2004. National values and tipping customs: a replication and extension. *Journal of Hospitality and Tourism Research* 28 (3): 356–364.
- Mohorič, I. 2001. Napitnine in presežki v gotovinski blagajni. *Obrtnik* 10 (1): 166–167.
- Nestor, B. B. I. Ask an expert featured story. [Http://www.signonsandiego.com/casinos/expert_040316_6.html](http://www.signonsandiego.com/casinos/expert_040316_6.html).
- O*Net. B. I. Summary Report for Gaming dealers. [Http://online.onetcenter.org/link/summary/39-3011.00](http://online.onetcenter.org/link/summary/39-3011.00).
- Parrett, B. M. 2003. The give and take on restaurant tipping. Doktorska disertacija, Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Queensland. 1982. Casino Control Act 1982. [Http://www.legislation.qld.gov.au/legisltm/current/c/casinocona82.pdf](http://www.legislation.qld.gov.au/legisltm/current/c/casinocona82.pdf).
- Raspor, A. 2002. Napitnina kot dodatna stimulacija za delo. *Organizacija* 35 (5): 285–295.
- . 2007a. Napitnina v gostinstvu. *Organizacija* 40 (3): A27–A37.
- . 2007b. Vpliv celovite kakovosti storitve v gostinstvu na napitnino natakarjev. V *Vpliv produktivnosti in ustvarjalnosti na plače zaposle-*

Napitnina: obdavčljivi ali neobdavčljivi deli prihodkov zaposlenih

- nih*, ur. Peter Mlakar in Ivan Kejžar, 85–111. Kranj: Društvo za vrednotenje dela, organizacijski in kadrovski razvoj.
- Redding Rancheria Gaming Ordinance. 2001. [Http://doc.narf.org/nill/Codes/reddcode/reddgaming.htm](http://doc.narf.org/nill/Codes/reddcode/reddgaming.htm).
- Republik Österreich. 1993. Glücksspielgesetz (GspG). [Http://www.lotterien.or.at/gspg.htm](http://www.lotterien.or.at/gspg.htm).
- Robertson, J., T. Quinn in R. C. Carr. 2006. Unreported tip income: a taxing issue. *The CPA Journal* 76 (12): 30–39.
- Schwartz, Z., in E. Cohen. 1999. Tipping and the nation's tax burden: a cross-country study. *Anatolia* 10 (2): 135–147.
- States of Guernsey. 2003. Guernsey Gambling Control Commission Gambling (Casino Gaming) Regulations. [Http://www.gov.gg/ccm/cms-service/download/asset/?asset_id=3868023](http://www.gov.gg/ccm/cms-service/download/asset/?asset_id=3868023).
- Swiss Institute of Comparative Law. 2006. Study of gambling services in the internal market of the European Union. [Http://ec.europa.eu/internal_market/services/docs/gambling/study1_en.pdf](http://ec.europa.eu/internal_market/services/docs/gambling/study1_en.pdf).
- The Parliament of New Zealand. 2003. Gambling Act 2003. [Http://www.dia.govt.nz/diawebsite.nsf/Files/act0351/\\$file/act0351.pdf](http://www.dia.govt.nz/diawebsite.nsf/Files/act0351/$file/act0351.pdf).
- UNI Gaming Global Union. 2005. Results questionnaire 2003–2004. [Http://www.uniglobalunion.org/unicasinos.nsf/index?openpage](http://www.uniglobalunion.org/unicasinos.nsf/index?openpage).
- Urad za nadzor prirejanja iger na srečo. [2008.] Poročilo o delu 2007. [Http://www.unpis.gov.si/fileadmin/unpis.gov.si/pageuploads/dokumenti/POROČILO_2007_UNPIS-FINAL.pdf](http://www.unpis.gov.si/fileadmin/unpis.gov.si/pageuploads/dokumenti/POROČILO_2007_UNPIS-FINAL.pdf).
- Wight, M. E. 2006. *Tipping guide for Gratuitous Folks*. Victoria: Trafford.
- Williams, S., D. Adam-Smith in G. Norris. 2004. Remuneration practices in the UK hospitality industry in the age of the national minimum wage. *The Service Industries Journal* 24 (1): 171–186.
- Zakon o davku na dodano vrednost (ZDDV-1). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 21/2006.
- Zakon o igrah na srečo: uradno prečiščeno besedilo (ZIS-UPB1). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 134/2003.
- Zakon o igrama na sreču. *Službeni glasnik Republike Srbije*, št. 84/2004, 85/2005.
- Zakon o igrama na sreču. *Službeni list Republike Crne Gore*, št. 52/2004.
- Zakon o priređivanju igara na sreču i nagradnih igara. *Narodne novine Republike Hrvatske*, št. 83/2002.
- Zakon za igrice na sreča i za zabavnite igri. *Službeni vestnik Republike Makedonije*, št. 10/1997, 54/1997, 13/2001, 02/2002.